

O'ZBEKISTONNING KO'HNA SHAHARLARI.

Namangan viloyati tarixi va madaniyati davlat muzeyi
ilmiy xodimi: **Turg'unpo'latova Rohila**

Kirish

O'zbekiston dunyodagi eng qadimiy sivilizatsiyalar rivojlangan hududlardan biri hisoblanadi. Mamlakat hududida joylashgan ko'hna shaharlar ming yillik tarixga ega bo'lib, ular Buyuk Ipak yo'lining muhim savdo va madaniyat markazlari sifatida mashhur bo'lgan. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz va Termiz shaharlari o'zining boy tarixiy merosi, betakror me'moriy obidalari hamda madaniy qadriyatlari bilan dunyoga tanilgan.

Samarqand – Sharqning durdonasi

Samarqand O'zbekistonning eng qadimiy va dunyoga mashhur shaharlaridan biridir. Uning tarixi 2 700 yildan ortiq davrni o'z ichiga oladi. Qadim zamonlardan buyon Samarqand Buyuk Ipak yo'lining muhim markazlaridan biri bo'lib, savdo, ilm-fan, hunarmandchilik va madaniyat rivojlangan shaharlardan hisoblangan. O'zining ulug'vor me'moriy obidalari, boy tarixi va betakror madaniy merosi tufayli Samarqand dunyoning eng go'zal tarixiy shaharlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Samarqand qadimda So'g'diyona davlatining poytaxti bo'lgan. Miloddan avvalgi IV asrda uni Aleksandr Makedonskiy zabt etgan. XIV asr oxirida Amir Temur Samarqandni o'z saltanatining poytaxtiga aylantirdi. Shu davrda shaharda ulkan bunyodkorlik ishlari amalga oshirildi. Temur va temuriylar davrida Samarqand ilm-fan, me'morchilik va san'at markaziga aylandi. Ayniqsa, Mirzo Ulug'bek davrida astronomiya, matematika va boshqa fanlar yuksak taraqqiy etdi.

Samarqand ko'plab tarixiy yodgorliklari bilan mashhur bo'lib ular quyidagilar:

- **Registon maydoni** – Samarqandning ramzi hisoblanadi. U Ulug'bek, Sherdor va Tillakori madrasalaridan iborat.

- **Go‘ri Amir maqbarasi** – Amir Temur va temuriylar dafn etilgan muhtasham me'moriy yodgorlik.

- **Shohi Zinda majmuasi** – maqbaralar va masjidlardan iborat noyob tarixiy maskan.

- **Bibixonim masjidi** – Amir Temur qurdirgan eng yirik masjidlardan biri.

- **Ulug‘bek rasadxonasi** – XV asrda bunyod etilgan mashhur ilmiy markaz bo‘lib, unda astronomik kuzatuvlar olib borilgan.

Samarqand qadimdan ilm-fan va madaniyat markazi bo‘lib kelgan. Bu yerda ko‘plab olimlar, shoirlar va me'morlar faoliyat yuritgan. Samarqand noni, milliy taomlari, hunarmandchiligi va mehmondo‘st xalqi bilan ham mashhur. Shaharda har yili xalqaro madaniy tadbirlar va festivallar o‘tkaziladi.

Bugungi kunda Samarqand O‘zbekistonning yirik turizm, ta’lim va madaniyat markazlaridan biridir. Shaharda zamonaviy mehmonxonalar, oliy ta’lim muassasalari, bog‘lar va keng ko‘chalar bunyod etilgan. Dunyoning turli mamlakatlaridan minglab sayyohlar Samarqandning tarixiy obidalarini tomosha qilish uchun tashrif buyuradilar.

Samarqandning buyuk tarixi, boy madaniyati va ulug‘ me'moriy merosni o‘zida mujassam etgan noyob shaharlardan xisoblanadi. Uning tarixiy obidalarini, ilm-fan rivojiga qo‘shgan hissasi va Buyuk Ipak yo‘lidagi o‘rni nafaqat O‘zbekiston, balki butun jahon sivilizatsiyasi uchun muhim ahamiyatga ega. Samarqandni asrab-avaylash va uning boy merosini kelajak avlodlarga yetkazish barchamizning muhim vazifamizdir. Samarqand dunyoning eng qadimiy shaharlaridan biri bo‘lib, Amir Temur davrida yuksak taraqqiyotga erishgan. Bu yerda Registon maydoni, Go‘ri Amir maqbarasi va Shohi Zinda majmuasi kabi mashhur tarixiy obidalar joylashgan.

Buxoro – qadimiy ilm va madaniyat maskani

Buxoro O‘zbekistonning eng qadimiy va tarixiy shaharlaridan biri bo‘lib, uning tarixi 2 500 yildan ortiq davrni o‘z ichiga oladi. Qadim zamonlardan buyon Buxoro Buyuk Ipak yo‘lining muhim savdo, hunarmandchilik, ilm-fan va diniy markazlaridan biri sifatida rivojlangan. Shahar o‘zining betakror me'moriy obidalarini, boy madaniy merosi va ko‘p asrlik tarixi bilan dunyo miqyosida mashhur.

Buxoro qadimda Markaziy Osiyoning yirik madaniy va iqtisodiy markazlaridan biri bo'lgan. U turli davrlarda Somoniylar, Qoraxoniylar, Temuriylar, Shayboniylar va Buxoro xonligi hukmdorlari davrida ravnaq topgan. Ayniqsa, IX–X asrlarda Somoniylar hukmronligi davrida Buxoro ilm-fan va madaniyatning yirik markaziga aylangan. Bu shaharda ko'plab olimlar, shoirlar va mutafakkirlar yashab ijod qilgan.

Buxoro ko'plab tarixiy va me'moriy yodgorliklari bilan mashhur.

- **Ark qal'asi** – Buxoro amirlarining qarorgohi bo'lib, shaharning eng qadimiy yodgorliklaridan biridir.

- **Poyi Kalon majmuasi** – Kalon minorasi, Kalon masjidi va Mir Arab madrasasidan iborat ulkan me'moriy ansambl.

- **Labi Hovuz majmuasi** – tarixiy hovuz atrofida joylashgan madrasa va xonaqohlardan iborat go'zal maskan.

- **Ismoil Somoniy maqbarasi** – Markaziy Osiyodagi eng qadimiy va nodir me'moriy yodgorliklardan biri.

- **Chor Minor** – to'rtta minorasi bilan ajralib turadigan mashhur tarixiy inshoot.

Buxoro asrlar davomida islom ilmlari, adabiyot va madaniyat rivojlangan eng ulug' markazlardan biri bo'lib kelgan. Bu yerda ko'plab madrasalar faoliyat yuritgan, ularda diniy va dunyoviy fanlar o'qitilgan. Shahar buyuk allomalar yetishib chiqqan ilm maskani sifatida ham tanilgan. Buxoro hunarmandchiligi, zardo'zligi, gilamdo'zligi va milliy amaliy san'ati bilan ham mashhur.

Bugungi kunda Buxoro O'zbekistonning muhim turizm markazlaridan biridir. Shaharning tarixiy markazi yaxshi saqlanib qolgan bo'lib, u dunyoning turli mamlakatlaridan keladigan sayyohlarni o'ziga jalb etadi. Zamonaviy mehmonxonalar, muzeylar, madaniyat markazlari va ta'lim muassasalari Buxoroning bugungi taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Buxoro – boy tarix, yuksak madaniyat va ilm-fan an'alarini o'zida mujassam etgan muqaddas shaharlardan biridir. Uning tarixiy obidalari, me'morchilik san'ati va madaniy merosi xalqimizning bebaho boyligi hisoblanadi. Buxoroni asrab-avaylash, uning tarixini o'rganish va kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning muhim vazifamizdir. Buxoro

qadimdan ilm-fan, din va savdo markazi sifatida tanilgan. Buxoro o'zining boy madaniy merosi bilan UNESCOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan.

Xiva – ochiq osmon ostidagi muzey shahar

Xiva go'zal yurtimiz, O'zbekistonning eng qadimiy va tarixiy shaharlaridan biri bo'lib, Xorazm vohasida joylashgan. Uning tarixi 2 500 yildan ortiq davrni o'z ichiga oladi. Xiva asrlar davomida Buyuk Ipak yo'lining muhim savdo, hunarmandchilik va madaniyat markazlaridan biri bo'lib kelgan. Bugungi kunda u o'zining noyob me'moriy obidalari va yaxshi saqlanib qolgan tarixiy qiyofasi bilan dunyoga mashhur.

Rivoyatlarga ko'ra, Xivaga qadim zamonlarda asos solingan. Shahar Xorazm davlatining muhim markazlaridan biri bo'lib, keyinchalik Xiva xonligining poytaxtiga aylangan. XVI–XIX asrlarda Xiva siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan yuksalib, Markaziy Osiyoning yirik shaharlaridan biri sifatida rivojlandi. Shahar qadimiy qal'alari, saroylari va madrasalari bilan mashhur bo'ldi.

Xivaning eng mashhur qismi – **Ichan-qal'a** bo'lib, u baland mudofaa devorlari bilan o'ralgan ichki shahardir. Bu hududda yuzlab tarixiy yodgorliklar saqlanib qolgan. Ichan-qal'a UNESCOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, ochiq osmon ostidagi muzey sifatida e'tirof etiladi.

Xivada ko'plab noyob tarixiy yodgorliklar mavjuddir, ular:

- **Ko'hna Ark** – Xiva xonlarining qarorgohi bo'lib, unda saroy, masjid, zarbxona va kuzatuv maydonlari joylashgan.
- **Kalta Minor** – ko'k koshinlar bilan bezatilgan, tugallanmay qolgan mashhur minora.
- **Muhammad Aminxon madrasasi** – Xivadagi eng yirik madrasalardan biri.
- **Juma masjidi** – yog'och ustunlari bilan mashhur bo'lgan qadimiy masjid.
- **Tosh Hovli saroyi** – nafis bezaklari va o'ziga xos me'morchiligi bilan ajralib turadigan xon saroyi.
- **Pahlavon Mahmud maqbarasi** – Xivaning eng muqaddas ziyoratgohlaridan biri bo'lib, mashhur shoir va kurashchi Pahlavon Mahmud xotirasiga bag'ishlangan.

Xiva qadimdan kulolchilik, yog‘och o‘ymakorligi, gilamdo‘zlik, zargarlik va kashtachilik kabi hunarmandchilik turlari bilan mashhur. Shaharda milliy urf-odatlar va an‘analar bugungi kungacha asrab-avaylab kelinmoqda. Xorazmning lazgisi, milliy taomlari va mehmondo‘stligi ham Xivaning o‘ziga xos madaniy boyligidir.

Bugungi kunda Xiva O‘zbekistonning eng yirik turizm markazlaridan biri hisoblanadi. Shaharga har yili dunyoning turli mamlakatlardan minglab sayyohlar tashrif buyurib, uning tarixiy obidalari, muzeylari va qadimiy ko‘chalarini tomosha qiladilar. Mehmonxonalar, madaniy tadbirlar va turizm infratuzilmasining rivojlanishi Xivaning xalqaro nufuzini yanada oshirmoqda.

Xiva – O‘zbekistonning bebaho tarixiy va madaniy merosidir. Uning qadimiy obidalari, boy tarixi va betakror me‘morchiligi nafaqat mamlakatimiz, balki butun jahon sivilizatsiyasining muhim qismi hisoblanadi. Xivani asrab-avaylash, uning tarixini o‘rganish va kelajak avlodlarga yetkazish barchamizning muhim vazifamizdir. Xiva shahri esa ochiq osmon ostidagi muzeyga o‘xshaydi. Uning Ichan-qal‘a hududida ko‘plab tarixiy masjidlar, madrasalar, minoralar va Ko‘hna Ark qal‘asi joylashgan bo‘lib, ular o‘tmish hayotini yaqqol namoyon etadi.

Shahrisabz – Amir Temur tavallud topgan qadimiy shahar

Shahrisabz O‘zbekistonning eng qadimiy va tarixiy shaharlaridan biri bo‘lib, Qashqadaryo viloyatida joylashgan. Shaharning yoshi 2 700 yildan ortiq deb baholanadi. U qadimda **Kesh** nomi bilan mashhur bo‘lgan. Shahrisabz Buyuk Ipak yo‘li bo‘yida joylashgani sababli savdo, hunarmandchilik va madaniyat rivojlangan muhim markazlardan biri bo‘lgan. Bugungi kunda u buyuk sarkarda Amir Temurning vatani sifatida butun dunyoga tanilgan.

Qadim zamonlarda Shahrisabz So‘g‘diyona hududining yirik shaharlaridan biri bo‘lgan. Miloddan avvalgi davrlardan boshlab bu yerda dehqonchilik, hunarmandchilik va savdo rivojlangan. XIV asrda Amir Temur hokimiyat tepasiga kelgach, Shahrisabzni obod qilish va ulug‘ me‘moriy inshootlar qurishga katta e‘tibor berdi. Shahar Temuriylar davrida siyosiy va madaniy markazlardan biriga aylandi.

Shahrisabz ko‘plab tarixiy yodgorliklari bilan mashhur bo‘lib ular quyidagilar:

- **Oqsaroy saroyi** – Amir Temur tomonidan qurdirilgan ulkan saroy bo‘lib, bugungi kunda uning mahobatli peshtoq qoldiqlari saqlanib qolgan.
- **Dorut Tilovat majmuasi** – masjid, madrasa va maqbaralardan iborat tarixiy majmua.
- **Dorus Saodat majmuasi** – Amir Temur oila a'zolari uchun bunyod etilgan maqbaralar majmuasi.
- **Ko‘k Gumbaz masjidi** – Ulug‘bek tomonidan qurdirilgan go‘zal me'moriy yodgorlik.
- **Hazrati Imom masjidi** va boshqa tarixiy inshootlar ham shaharning boy me'moriy merosini namoyon etadi.

Shahrisabz buyuk sarkarda va davlat arbobi Amir Temurning tug‘ilgan shahri sifatida alohida o‘rin tutadi. U bu yerda ko‘plab bunyodkorlik ishlarini amalga oshirgan, saroylar, bog‘lar va diniy inshootlar qurdirgan. Bugungi kunda shaharda Amir Temur xotirasiga bag‘ishlangan haykallar va yodgorliklar mavjud.

Shahrisabz qadimdan hunarmandchilik markazi bo‘lib kelgan. Bu yerda kulolchilik, kashtachilik, gilamdo‘zlik, zargarlik va yog‘och o‘ymakorligi rivojlangan. Shahar aholisi milliy urf-odatlarini e'zozlaydi, xalq amaliy san'ati va an'anaviy bayramlar bugungi kungacha davom etib kelmoqda.

Bugungi kunda Shahrisabz O‘zbekistonning muhim turizm markazlaridan biridir. Tarixiy obidalar ta'mirlanib, sayyohlar uchun qulay sharoitlar yaratilgan. Har yili minglab mahalliy va xorijiy sayyohlar bu shaharga tashrif buyurib, uning boy tarixiy merosi bilan tanishadilar.

Shahrisabz O‘zbekistonning bebaho tarixiy va madaniy merosini o‘zida mujassam etgan qadimiy shahardir. Amir Temur tavallud topgan bu maskan o‘zining ulug‘vor obidalari, boy tarixi va me'morchilik yodgorliklari bilan nafaqat yurtimiz, balki butun dunyo xalqlari uchun katta ahamiyatga ega. Shahrisabzni asrab-avaylash va uning boy merosini kelajak avlodlarga yetkazish barchamizning muqaddas burchimizdir.

Xulosa qilib aytganda, Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz O‘zbekistonning eng qadimiy va tarixiy shaharlari bo‘lib, ular xalqimizning boy madaniy merosi, me'morchilik san'ati va ko‘p asrlik tarixini o‘zida mujassam etgan. Bu shaharlar Buyuk Ipak yo‘lining muhim markazlari sifatida savdo-sotiq, ilm-fan, hunarmandchilik va madaniyatning rivojlanishida katta o‘rin tutgan.

Har bir shahar o‘ziga xos tarixiy obidalar, me'moriy yodgorliklari va milliy an'analari bilan ajralib turadi. Samarqand ulug‘vor me'moriy inshootlari bilan, Buxoro ilm-fan va diniy markaz sifatidagi nufuzi bilan, Xiva qadimiy Ichan-qal'asi va noyob me'morchiligi bilan, Shahrisabz esa Amir Temurning vatani hamda ulkan tarixiy yodgorliklari bilan mashhurdir.

Bugungi kunda bu shaharlar nafaqat O‘zbekistonning, balki butun dunyoning muhim tarixiy va madaniy merosi hisoblanadi. Ularni asrab-avaylash, tarixini chuqur o‘rganish va kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning muhim vazifamizdir. Ushbu ko‘hna shaharlar xalqimizning milliy g‘ururi va O‘zbekistonning jahon tamadduniga qo‘shgan ulkan hissasining yorqin timsolidir.

O‘zbekistonning ko‘hna shaharlari xalqimizning boy tarixi, madaniyati va me'morchilik san'atini o‘zida mujassam etgan bebaho merosdir. Ularni asrab-avaylash va kelajak avlodga yetkazish har birimizning muhim burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent.
2. O‘zbekiston tarixi. Oliy ta’lim muassasalari uchun darslik. – Toshkent.
3. UNESCO World Heritage Centre materiallari.
4. Markaziy Osiyo arxeologiyasi va me'moriy merosi bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar.
5. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashrlari.